

Vergaderjaar 1999–2000

26 814

Emancipatiebeleid 2000

Nr. 5

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 30 november 1999

De vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid¹ heeft op 18 november 1999 overleg gevoerd met staatssecretaris Verstand van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over:

- **de begrotingsbrief Emancipatie 2000 (26 814, nr. 1);**
- **de brief van de staatssecretaris d.d. 27 mei 1999 ter aanbieding van het rapport «Van de EER geleerd: een evaluatie van emancipatie-effectrapportage» (SOZA-99-432);**
- **de brief van de staatssecretaris d.d. 2 juni 1999 ter aanbieding van de Nederlandse versie van de Nederlandse implementatierapportage ter uitvoering van het slotdocument van de vierde VN-wereldvrouwenconferentie te Beijing (SOZA-99-458);**
- **de brief van beide staatssecretarissen van SZW d.d. 25 juni 1999 ter aanbieding van het rapport «Investeren in kwaliteit loont» en conclusies daarbij (SOZA-99-532);**
- **de brief van de staatssecretaris d.d. 15 september 1999 ter aanbieding van het SCP-rapport «Variatie in participatie» (SOZA-99-691);**
- **de brief van de staatssecretaris d.d. 15 oktober 1999 inzake studies over «het glazen plafond» (SOZA-99-806).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) constateerde dat er in de begrotingsbrief 2000 een opsomming wordt gegeven van bestaand beleid en niet van nieuw beleid. Zij vroeg welke organisaties worden betrokken bij de dialoog over de meerjarennota, die er eigenlijk al voor de zomer had moeten zijn. Hierbij moeten niet alleen de adviesorganen en de gesubsidieerde instellingen, maar de brede vrouwenbeweging betrokken worden. Mevrouw Visser merkte op dat er veel is veranderd, maar dat er nog veel moet gebeuren. Vrouwen zijn veel meer gaan werken, maar mannen zijn niet meer gaan zorgen. De man brengt meestal het grootste deel van het inkomen in. Meer dan de helft van de vrouwen heeft een deeltijdbaant tegen 10% van de mannen. Er kan pas sprake zijn van herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid als de onbetaalde zorgarbeid maatschap-

¹ Samenstelling:

Leden: Terpstra (VVD), voorzitter, Biesheuvel (CDA), Kalsbeek (PvdA), Schimmel (D66), Van Zijl (PvdA), Bijleveld-Schouten (CDA), Noorman-den Uyl (PvdA), ondervoorzitter, Kamp (VVD), Essers (VVD), Van Dijke (RPF), Bakker (D66), Van Blerck-Woerdman (VVD), Visser-van Doorn (CDA), Balkenende (CDA), De Wit (SP), Harrewijn (GroenLinks), Van Gent (GroenLinks), Smits (PvdA), Verburg (CDA), Bussemaker (PvdA), Spoelman (PvdA), Örgü (VVD), Van der Staaij (SGP), Santi (PvdA) en Wilders (VVD).

Plv. leden: E. Meijer (VVD), Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Hamer (PvdA), Giskes (D66), Van der Hoek (PvdA), Dankers (CDA), Kortram (PvdA), Blok (VVD), Hofstra (VVD), Van Middelkoop (GPV), Van Vliet (D66), Klein Molekamp (VVD), Stroeken (CDA), Mosterd (CDA), Marijnissen (SP), Vendrik (GroenLinks), Rosenmöller (GroenLinks), Schoenmakers (PvdA), Eisses-Timmerman (CDA), Wagenaar (PvdA), Middel (PvdA), Weekers (VVD), Van Walsem (D66), Oudkerk (PvdA) en De Vries (VVD).

pelijk meer wordt gewaardeerd en het emancipatiebeleid zich met name zal richten op mannen in plaats van vrouwen.

In het emancipatiebeleid is tot nu toe te weinig nadruk gelegd op het overnemen van zorgtaken door mannen. Het recht op arbeid van vrouwen verwordt dan tot een plicht, zoals bij de discussie over bijstandsmoeders. Zolang mannen geen tijd vrij maken voor zorgtaken, zijn vrouwen aangewezen op kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang die door de overheid worden gesubsidieerd om economische zelfstandigheid van vrouwen te bevorderen. De onmacht of onwil van mannen om op hun beurt aan rolverandering te doen wordt zo opgevangen door de overheid. De CDA-fractie was van mening dat met dit beleid de behoeften en capaciteiten van mannen, vrouwen en kinderen worden miskend. Uit onderzoek van prof. Du Bois naar de ideeën van jongeren over loopbaanplanning blijkt dat jongens min of meer worden gedwongen om na te denken over modellen voor het combineren van werk en gezin, wanneer zij een vriendin krijgen. Jongens blijken het niet meer vanzelfsprekend te vinden om een volledige baan te hebben met thuis een verzorgende partner. Het verdient aanbeveling om naast het vak verzorging in het onderwijs aandacht te besteden aan levensloopplanning. Mevrouw Visser vroeg of de staatssecretaris wil bijdragen aan de voortzetting van dat onderzoek.

Mevrouw Visser vond het noodzakelijk dat de grote informatieachterstand bij jongens en mannen over dit onderwerp snel wordt ingelopen. Hiervoor kunnen organisaties worden ingeschakeld die veel mannen en jongens in het ledenbestand hebben, zoals vakbonden, werkgeversorganisaties en sportkoepels, of tijdschriften en periodieken die veel door mannen worden gelezen. Als de werkgroep beeldvorming nog bestaat, kan zij hier ook een rol bij spelen.

Vrouwenorganisaties behoren ook tot de instrumenten om cultuurverandering te realiseren. Bij de bundeling van emancipatieondersteuning is gekozen voor nieuwe instellingen zoals Top Link, E-Quality en Opportunity in bedrijf. Mevrouw Visser vond het niet juist om bestaande waardevolle organisaties met een grote achterban en een schat aan kennis buitenspel te zetten. De Vrouwenalliantie is een platform van 160 vrouwenorganisaties met meer dan een miljoen leden, dat zich inzet voor de herverdeling van zorg en arbeid. Vanwege chronisch geldgebrek moeten beroepskrachten worden ontslagen en worden vrijwilligers overbelast. De Nederlandse vrouwenraad (NVR) geldt als de spreekbuis van de Nederlandse vrouwenbeweging en heeft een officiële NGO-status bij de VN. Deze draait bijna volledig op vrijwilligers, bijgestaan door een secretaresse voor twaalf uur en een antwoordapparaat.

De CDA-fractie vroeg de staatssecretaris om vooruitlopend op de evaluatie van volgend jaar verbetering aan te brengen in de situatie van de NVR en de Vrouwenalliantie. Zij wilde een verschuiving aanbrengen in de verdeling van de gelden die vallen onder budget c. Zij vroeg om een overzicht van de verdeling hiervan en de argumenten op grond waarvan die verdeling heeft plaatsgevonden. Waarom overweegt de staatssecretaris om meerjarensubsidies toe te kennen? Het moet ook mogelijk zijn voor vrouwenorganisaties om subsidie te krijgen voor activiteiten met als doelstelling draagvlakverbreding. Daaronder vallen ook basisemancipatie-activiteiten, want deze zijn nog steeds nodig na 30 jaar emancipatiebeleid. De CDA-fractie overweegt hierover een motie in te dienen.

De CDA-fractie was tevreden met de emancipatietaakstelling, maar zij vroeg zich af of de staatssecretaris samenhang in de verschillende taakstellingen heeft kunnen aanbrengen. Is hiervoor op ieder departement een persoon of afdeling aanspreekbaar? Mevrouw Visser had geprobeerd hierover informatie in te winnen bij het departement van Economische Zaken, maar de afdeling voorlichting wist hier niets van, evenmin als de andere ambtenaren met wie zij werd doorverbonden.

De tijdelijke commissie emancipatie in het nieuwe adviesstelsel (Tecena)

heeft uitstekend werk verricht, dat zij volgend jaar zal beëindigen. De CDA-fractie bepleitte om de opgebouwde kennis en ervaring niet ongebruikt te laten en om de aanjaagfunctie van de Tecena bij de adviesraden te verplaatsen naar de emancipatietaakstelling bij de departementen.

Geweld tegen vrouwen valt grotendeels onder Justitie, maar er is via de rapporteur sprake van een relatie met de staatssecretaris van Emancipatiezaken. Het CDA-vrouwenberaad is op een recent symposium onder andere tot de volgende aanbevelingen gekomen. Ten eerste moet in lokale en regionale veiligheidsplannen projectmatig en geïntegreerd beleid inzake huiselijk geweld worden opgenomen. Ten tweede moeten huis en kinderen aan de vrouw worden toegewezen, als er huiselijk geweld heeft plaatsgevonden. Mevrouw Visser vroeg de staatssecretaris om deze aanbevelingen om te zetten in beleid of er aandacht voor te vragen. Het voortraject naar de conferentie «Platform for Action 2000» in New York lijkt te stagneren. Er werken 160 organisaties aan de rapportage, maar het budget is onvoldoende. Er is recent geld gekomen van de Nationale commissie voor internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling (NCDO), waardoor vijf organisaties een projectvoorstel kunnen doen. Het is belangrijk dat Nederland met een goede rapportage komt. Welke rol is hierbij ingeruimd voor de Vrouwenalliantie en voor de NVR? Hoe wordt de officiële NGO-status benut?

Vrouwen krijgen gemiddeld f 8 per uur minder uitbetaald dan mannen. Het verschil in uurloon blijkt het grootst te zijn bij financiële instellingen en de zakelijke dienstverlening. Vrouwen met een baan op managementniveau verdienen gemiddeld f 19 minder dan mannen op een soortgelijke positie. De CDA-fractie vond dit onaanvaardbaar. In 1997 kondigde minister Melkert aan dat de gelijkelonenparagraaf van de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen zou worden aangepast, maar dat is nog niet gebeurd. Op welke termijn is deze wijziging te verwachten?

De heer **Weekers** (VVD) constateerde dat de concrete beleidslijnen waarover de Tweede Kamer een oordeel kan vellen, pas in de meerjarennota te verwachten zijn. Door de overheid, bedrijven en individuen wordt gewerkt aan een werkbare combinatie van arbeid, zorg en vrije tijd. Voor de VVD-fractie staan contractvrijheid en redelijk overleg tussen werkgevers en werknemers hierbij centraal. Individualisering en emancipatie hebben ertoe geleid dat mannen en vrouwen zich steeds meer losmaken van de traditionele rollen van kostwinner en verzorgster. Zij zoeken samen naar een balans tussen hun carrière en zorgtaken, waarbij keuzevrijheid en diversiteit van kansen en mogelijkheden vanzelfsprekend zijn.

In de praktijk bestaan er nog steeds veel knelpunten. Het is eenvoudiger om de rechten aan te passen dan om een cultuuromslag te bewerkstelligen. Deze cultuuromslag verloopt niet soepel bij laagopgeleide vrouwen, allochtone mannen en vrouwen, bij mannen in het algemeen en bij bedrijven. Slechts 10% van de mannen werkt in deeltijd; 0,2% meer dan tien jaar geleden. Het percentage vrouwen dat in deeltijd werkt, is gestegen van 48,5 naar 58,6. Het combineren van arbeid en zorg lijkt voor mannen een uitzondering te zijn. Zij houden vaak vast aan het traditionele rollenpatroon. Mannen zeggen wel dat zij meer zorgtaken op zich willen nemen, maar zij voegen de daad niet bij het woord.

Hierbij spelen ook economische overwegingen een rol. De partij met de meeste verdien capaciteit of het hoogste uurloon maakt de meeste uren en de ander kiest dan voor een combinatie van werk en zorgtaken. Minder uren maken door de meestverdienende partner, meestal de man, kan leiden tot een «zorgval». Omdat vrouwen steeds hoger opgeleid worden, kan dit in de toekomst anders uitpakken.

De heer Weekers had met verbazing geconstateerd dat sommige bedrijven wel kinderopvang regelen voor vrouwelijk personeel, maar niet

voor mannelijk personeel. Hij achtte het strijdig met de voortschrijdende emancipatie en het non-discriminatiebeginsel om in CAO's onderscheid te maken naar geslacht. Hij vroeg de staatssecretaris of het mogelijk is om hiertegen op te treden, bijvoorbeeld door deze CAO's niet algemeen verbindend te verklaren.

Het aantal vrouwen in managersfuncties neemt toe, maar het glazen plafond is bij sommige sectoren nog heel dik. De heer Weekers constateerde dat de sector onderwijs als kansarm wordt aangemerkt, omdat meer dan 50% van het personeel in deze sector vrouw is, terwijl zij slechts 12% van de leidinggevende posities bezetten. Onderwijs zou aangemerkt moeten worden als een kansrijke sector, omdat daar nog heel veel te doen valt. Het zou bovendien een voorbeeldfunctie moeten vervullen. De overheid en het onderwijsveld moeten samen zorgen dat er meer vrouwen in leidinggevende posities komen.

De heer Weekers vond het van belang om grote bekendheid te geven aan het onderzoek naar het glazen plafond. Het vervolgonderzoek moet voortvarend worden voortgezet, zodat het resultaten kan opleveren voor het beleid. Treedt de staatssecretaris in overleg met de sociale partners over dit onderwerp? In de meerjarennota moet veel aandacht worden besteed aan het bevorderen van carrière in deeltijd en aan zelfstandig ondernemerschap van vrouwen, omdat dit een goed middel kan zijn om het glazen plafond te doorbreken.

De verschillen in beloning voor hetzelfde werk zijn nog steeds groot. De heer Weekers vond het onbegrijpelijk en onaanvaardbaar als het uurloon verschillend is voor mannen en vrouwen met dezelfde functie en dezelfde kwalificaties. Hij vroeg de staatssecretaris om daartegen op te treden. Het kan zijn dat het salaris verschillend is, omdat het oploopt naar anciënniteit en omdat vrouwen er vaak een paar jaar uit zijn geweest vanwege de kinderen.

Uit het rapport «Investeren in kwaliteit loont» blijkt dat lager opgeleide vrouwen vaker de arbeidsmarkt verlaten bij de geboorte van kinderen en minder vaak herintreden. Onderwijs is dus van groot belang. Het is goed dat vrouwelijke studenten in de meerderheid zijn bij sommige universitaire studies. Het rapport biedt praktische aanknopingspunten voor bedrijven door good practices te noemen. De staatssecretaris heeft aangekondigd dat zij op grond van dit rapport concrete actie zal ondernemen, gericht op sectoren met een personeelstekort. Waar denkt zij dan aan?

Het rapport «Variatie in participatie» geeft achtergronden van arbeidsdeelname van allochtone en autochtone vrouwen. Een conclusie daarvan is dat Turkse en Marokkaanse vrouwen de grootste achterstand hebben, vooral de groep ouder dan 45 jaar. Volgens de brief zijn er beleidsactiviteiten opgestart, gericht op jonge allochtone vrouwen en bij de stimuleringsmaatregel dagindeling wordt ook extra aandacht besteed aan deze groep. De heer Weekers vroeg of de staatssecretaris de hoop op emancipatie bij de groep boven 45 jaar opgeeft. Hij vroeg ook om de allochtone man actief in het emancipatieproces te betrekken. De traditionele rollenpatronen zijn zeer sterk aanwezig in allochtone gezinnen. In bepaalde islamitische culturen worden jongetjes heel sterk op een voetstuk geplaatst. Daar is dus een extra cultuuromslag nodig. Een geëmancipeerde allochtone vrouw heeft de steun van haar echtgenoot nodig bij het combineren van arbeid en zorg. Zijn er projecten gericht op allochtone mannen en wat is daarop de respons?

De emancipatieplannen van de departementen komen volgend jaar bij de eerste tussenevaluatie aan de orde. De VVD-fractie pleitte voor het instellen van een onafhankelijke auditcommissie voor mainstreaming. Te veel bureaucratie en evaluaties van commissie op commissie moeten worden voorkomen. Bij een werklunch met de Tecena is gebleken dat op de ministeries vaak niet duidelijk is wie hiervoor verantwoordelijk is. Er is formeel wel een politiek commitment, maar dat wordt zelden concreet

gemaakt in een beleidsdossier. Aandacht voor gender en diversiteit is incidenteel en niet systematisch. Er moet een samenspel zijn tussen inhoudelijke expertise en een adequate procesgang. De heer Weekers suggereerde om elke ambtenaar een soort creditcard te geven met vuistregels waaraan gedacht moet worden bij het opstellen van beleidsdocumenten.

Het Clara Wichmanninstituut heeft de staatssecretaris verzocht om het steunpunt VN-vrouwenverdrag meer te laten zijn dan een informatiepunt en onder meer proefprocessen te laten voeren. Wat vindt zij daarvan? De VVD-fractie heeft behoefte aan een inventariserend overzicht van alle organisaties die zich bezighouden met emancipatiedoelstellingen, de mate van ondersteuning door de overheid, in hoeverre hieraan bevoegdheden zijn gedelegeerd en in hoeverre zij bijvoorbeeld proefprocessen voeren.

Mevrouw **Bussemaker** (PvdA) merkte op dat onduidelijk is wat het kabinet in de resterende periode wil bereiken, behalve het organiseren van discussie en het uitzetten van onderzoek. Er is dringend behoefte aan een nieuwe, integrale visie op emancipatiebeleid, omdat er sinds het beleidsplan Emancipatie uit 1985 weinig nieuwe ideeën zijn ontwikkeld, behalve op het terrein van arbeid en zorg. Uit de antwoorden blijkt dat de meerjarennota pas in 2000 komt en dan een discussiestuk wordt, waar een beleidsplan aan wordt gekoppeld. Als de Kamer dit pas eind 2000 kan bespreken, heeft het kabinet nog maar anderhalf jaar te gaan. De meerjarennota moet niet alleen ter consultatie naar de adviesorganen van de overheid, zoals de sociale partners, maar ook naar de vrouwenorganisaties, zoals E-Quality, de Vrouwenalliantie en de NVR.

In de stukken ontbreekt aandacht voor mannen en voor het levensloop-perspectief en de consequenties daarvan voor het denken over arbeid, sociale zekerheid en sociale voorzieningen. Het probleem dat vrouwen in middenkaderposities niet doorstromen naar topfuncties is wel belangrijk, maar uit het rapport «Investeren in kwaliteit loont» blijkt dat er veel vrouwen werkzaam zijn in de nieuwe diensteneconomie, aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Het risico bestaat dat de aandacht voor allochtone vrouwen tussen het emancipatiebeleid en het minderheden- en integratiebeleid door glipt. Er is een project voor vrouwen en minderheden geweest, maar dat is in 1992 afgesloten. In samenwerking met het ministerie voor Grote Steden- en Integratiebeleid moet er meer aandacht worden besteed aan de positie van Turkse en Marokkaanse meisjes. Mevrouw Bussemaker vroeg de staatssecretaris om een notitie waarin de relatie tussen gender en etniciteit in het regeringsbeleid nader wordt uitgewerkt.

Veel onderwerpen op het terrein van emancipatiebeleid hebben te maken met andere departementen. In antwoord op de vraag wanneer de rapporteur vrouwenhandel komt, wordt gezegd dat de procedure in gang is gezet. Aangezien deze voor een belangrijk deel door Sociale Zaken wordt gefinancierd, zou de staatssecretaris deze vraag moeten kunnen beantwoorden.

Er is een rapport verschenen van de Raad van Europa over mainstreaming, waaruit inspiratie kan worden geput om dit te verbeteren en om best practices met elkaar te vergelijken. In juni heeft de Kamer een motie-Bussemaker c.s. aangenomen over mainstreaming, waarin werd gevraagd om concrete meetpunten op te stellen om de integratie van emancipatiebeleid te bevorderen. Dat is van belang om volgend jaar goed over de actieplannen en emancipatietaakstellingen van de departementen te kunnen praten. Het antwoord van de staatssecretaris dat hierover een brief naar de departementen is gestuurd, leek mevrouw Bussemaker onvoldoende.

De auditcommissie heeft tot taak om factoren voor succes en falen in kaart te brengen. Mevrouw Bussemaker vroeg om deze commissie eerder

in te stellen, zodat zij een rol kan vervullen bij de actieplannen van de departementen. Hierbij zou ook de Tecena betrokken moeten worden, want het is zonde als de ervaring van deze commissie verloren gaat. Minister Melkert heeft destijds toegezegd om een deel van het VN-vrouwenverdrag en het rapport-Groenman in het Engels te vertalen. Een aantal aanbevelingen zouden in het Nederlands in een brochure worden verspreid, zodat het VN-vrouwenverdrag voor een breed publiek toegankelijk wordt. Hoe staat het hiermee?

Het Clara Wichmanninstituut heeft als wens te kennen gegeven dat het steunpunt van het VN-vrouwenverdrag vrouwen kan ondersteunen bij de toepassing van het protocol individueel klachtrecht, als zij de Nederlandse Staat bij het Verdragscomité ter uitbanning van discriminatie jegens vrouwen (CEDAW) willen aanklagen omdat op onderdelen niet wordt voldaan aan het VN-vrouwenverdrag.

De emancipatie-effectrapportage (EER) blijkt een bruikbaar instrument te zijn, dat vaak te laat wordt ingezet. Hiervoor zijn de afzonderlijke bewindspersonen verantwoordelijk, evenals de Kamer, maar de staatssecretaris kan dat stimuleren vanuit haar regierol. Onderwerpen waarbij een EER van belang was of is, zijn de nieuwe vreemdelingenwet, de Vijfde nota ruimtelijke ordening, HOOP 2000, de nieuwe indicatiestelling in de AWBZ, de stelselherziening ziektekostenverzekering en de voornemens om etnisch ondernemen te stimuleren. Over het belastingplan is met veel moeite een EER gekomen, maar deze was eigenlijk al te laat.

Bijna nergens in Europa zijn de inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen zo groot als in Nederland. Zij worden ook niet kleiner, maar juist groter, vooral in hogere functies. Als de trend doorzet van steeds meer individuele inkomensbepaling, met individuele gratificaties, zullen deze verschillen nog groter worden. Mevrouw Bussemaker vroeg of de arbeidsinspectie regelmatig onderzoek kan doen naar inkomensverschillen bij alle functies. Er is ook onderzoek gaande naar discriminatie tussen functiewaarderingsystemen. De Wet gelijke behandeling moet worden aangepast door een paragraaf toe te voegen over gelijk loon. Dit thema moet op de agenda worden gezet van het komende Voorjaars-overleg.

Mevrouw Bussemaker vroeg of de projecten van de commissie dagindeling worden vertaald in algemene beleidsrichtlijnen, omdat het niet de bedoeling kan zijn dat allerlei goede projecten op lokaal en regionaal niveau geen vervolg krijgen.

Mevrouw Bussemaker vroeg om per departement kerntaken en beleidsprioriteiten in het kader van Beijing te formuleren. Het rapport over Beijing plus vijf is te veel een samenvatting van bestaand beleid en geeft weinig aanzetten tot nieuw beleid. De samenwerking met de NGO's ter voorbereiding op Beijing plus vijf verloopt nog niet optimaal.

Volgend jaar vindt het wereldwaterforum plaats. De NVR had geld gekregen van de directie coördinatie emancipatie (DCE) om een startnotitie te maken met het accent op gender, maar het geld bleek op te zijn, toen de NVR kwam om er iets mee te doen. Zowel de vrouwenorganisaties als de Kamerleden hebben langzamerhand het gevoel dat zij van het kastje naar de muur worden gestuurd. Mevrouw Bussemaker hechtte eraan dat de positie van vrouwen in ontwikkelingslanden, in Oost-Europa en in Nederland goed aan bod komt bij het wereldwaterforum.

Mevrouw **Schimmel** (D66) concludeerde uit het onderzoek naar de emancipatie-effectrapportage dat dit een goed instrument is, als het op het juiste moment in het beleidsproces wordt uitgevoerd door externe deskundigen, en als er politieke steun is voor heroverweging van beleidsvoornemens. Twee jaar geleden had zij samen met mevrouw Kalsbeek gevraagd om een EER naar pensioenen. Deze zou volgens de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken worden gecombineerd met een onderzoek naar pensioenresultaten van tweeverdieners, kostwinners

en alleenstaanden, in samenhang met de systemen van eindloon, middelloon of beschikbare premie en met de verschillende loopbaanpatronen van mannen en vrouwen. Deze twee onderzoeken zouden halverwege 1998 klaar zijn. Er zijn op dit moment allerlei wijzigingen in de pensioenen wat betreft belastingen, de Pensioen- en spaarfondsenwet en de afspraken bij het pensioenconvenant tussen overheid en sociale partners. Hiermee wordt de basis gelegd voor de regelingen in de komende periode. Mevrouw Schimmel betreunde het dat de EER inzake pensioenen, die ook in de beleidsbrief wordt vermeld, er nog niet is. In de verkenningen voor de belastingen in de 21ste eeuw is wel een EER opgenomen, maar het ministerie van Financiën heeft daarbij uitdrukkelijk verzocht de eerdere fiscale wijzigingen buiten de EER te houden. In de beleidsbrief wordt een historische opsomming gegeven, maar de belangrijke nota's voor het overheidsbeleid worden niet genoemd. In «Emancipatie, proces van verandering en groei» werd voor het eerste een centrale emancipatiedoelstelling geformuleerd die alle beleidsterreinen omvatte. Het beleidsplan 1985 bevatte de vernieuwde centrale doelstelling van het integratiebeleid, wat nu mainstreaming wordt genoemd. Een analyse hiervan kan een goede basis zijn voor de meerjarennota. De meerjarennota is een belangrijk instrument om het draagvlak op departementen te vergroten, samenhang aan te brengen en het belang van interdepartementale samenwerking en afstemming te bevestigen. Mevrouw Schimmel vroeg de staatssecretaris om in de meerjarennota de nadruk te leggen op mainstreaming. Wanneer zijn de eerste departementale rapportages te verwachten, zodat de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid afzonderlijke bewindspersonen hierover aan de tand kan voelen? Mevrouw Schimmel was verheugd met de opdracht aan de auditcommissie om aanbevelingen tot verbetering van het mainstreamingsproces en de departementale taakstelling te formuleren. De Tecena kan hierbij ook een rol vervullen. Over het bereikbaarheidsscenario merkte mevrouw Schimmel op dat het niet de bedoeling is dat mensen altijd bereikbaar zijn voor de werkgever, ook als zij thuis zorgtaken verrichten, omdat de werkdruk dan wordt verplaatst naar het eigen huis. Hierbij moet ook een relatie gelegd worden met telewerken of werken dichtbij het woonhuis. Wanneer zijn de resultaten van de interdepartementale werkgroep te verwachten? Bij het thema «Wie zorgt in de 21ste eeuw» moet een relatie worden gelegd met levensloop en gender. Het antwoord op de vraag «wie zorgt» kan verschillend uitpakken voor verschillende leeftijdscohorten en heeft dus een relatie met het thema «levensloop». Mevrouw Schimmel vroeg nadere informatie over het tijdpad, de procedure, de subthema's en de voortgang bij het samenwerkingsproject tussen VWS en SZW over arbeid en zorg. Aanvankelijk was de bedoeling om een informatie- en steunpunt gelijke behandeling mannen en vrouwen op te zetten als uitvloeisel van het VN-vrouwenverdrag. Wordt dit verbreed naar nationaal en Europees niveau en andere mogelijke gronden voor discriminatie, zoals etniciteit, leeftijd, seksuele voorkeur en handicap, zoals genoemd in de AWGB? De aanbeveling van de commissie-Groenman is al drie jaar oud. Wat is het nieuwe tijdpad? Mevrouw Schimmel was bezorgd dat steeds dezelfde organisaties subsidie ontvangen, zoals het IIAV, Toplink, de Vrouwenalliantie, E-Quality en Opportunity in bedrijf. Grote organisaties zijn vaak beter toegerust om projecten uit te voeren, maar voorkomen moet worden dat er in de praktijk monopolies ontstaan. Voor welke bedragen hebben andere organisaties subsidie aangevraagd en gekregen? Kan er actief gezocht worden naar andere actoren in het veld? De verschillen in beloning tussen mannen en vrouwen zijn voor een deel verklaarbaar en voor een deel onverklaarbaar. Mevrouw Schimmel vroeg de staatssecretaris om nader onderzoek te laten doen naar het onver-

klaarbare deel en het beleid te concentreren op het verklaarbare deel, zoals de toepassing van functiewaardering. De commissie gelijke behandeling kan hierbij wellicht aanknopingspunten bieden. Bij het glazen plafond wordt voornamelijk gemikt op nader onderzoek en cultuurverandering, terwijl het geen nieuw beleidsthema is. Mevrouw Schimmel gaf de voorkeur aan meer concreet beleid. De dikte van het glazen plafond maakt onderwijs tot een kansarme sector, maar omdat deze binnen het bereik van de overheid valt, zou daar vrij direct invloed op uit te oefenen moeten zijn. Bij Onderwijs en Wetenschappen moeten alle instrumenten die uit literatuuronderzoek bekend zijn, worden ingezet om het glazen plafond dunner te maken. Een van de aanbevelingen van de Internationale arbeidsorganisatie is om nationaal beleid op te zetten in samenwerking met werkgevers- en werknemersorganisaties. In hoeverre wordt dit thema in de gesprekken met deze organisaties aan de orde gesteld?

Uit het onderzoeksrapport «Investeren in kwaliteit loont» blijkt dat het combinatiescenario uitsluitend voorkomt onder hoger opgeleiden. Mevrouw Schimmel vond dit zorgwekkend, omdat hieruit blijkt dat de centrale beleidsdoelstelling van het emancipatiebeleid voornamelijk is gericht op hoogopgeleide vrouwen. In de brief van de staatssecretaris staat dat dit scenario aantrekkelijk kan zijn voor lager opgeleide vrouwen. Welke concrete beleidsinitiatieven kunnen hieraan bijdragen?

Bij het onderzoek «Variatie in participatie» van het Sociaal en cultureel planbureau is onduidelijk welke benadering er moet worden gekozen. Het SCP stelt dat er aandacht voor allochtone vrouwen moet zijn bij de uitvoering en niet zozeer bij het beleid. De staatssecretaris kiest niet voor de doelgroepenbenadering, maar voor projecten in samenwerking met de minister van Grote Steden- en Integratiebeleid. In de Integratienota van deze minister wordt de vrouw vooral gezien in relatie tot haar kinderen, als ondersteuning van de opvoeding. Dat is een belangrijke invalshoek, maar het verdient aanbeveling om de relatie van deze vrouwen met de arbeidsmarkt wat meer profiel te geven.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks) was van mening dat de beleidsbrief meer aansluit bij de belevingswereld van de gearriveerden, die het allemaal goed geregeld hebben, dan bij de groepen voor wie emancipatie nog veel weerbarstige problemen met zich brengt. Bij de laagopgeleiden en de laagstbetaalden zijn de rolpatronen veelal nog traditioneel, zodat het beleid op hen gericht moet zijn. Wat betreft de verschillen in beloning zou de overheid zelf het goede voorbeeld moeten geven. Het behoort tot de taken van de Arbeidsinspectie om hierop toe te zien, maar door onderbezetting kan zij misschien niet adequaat controleren. Dit kan een reden zijn om de capaciteit van de arbeidsinspectie uit te breiden. Als vrouwen ergens zijn aangenomen, blijken zij in het gesprek over de arbeidsvoorwaarden vaak niet goed voor zichzelf op te komen. De overheid kan bevorderen dat zij een cursus onderhandelen volgen en daarover convenanten sluiten met bedrijven of met headhuntersbureaus. De vrouwenorganisaties kunnen hierbij ook een rol spelen. Mevrouw Van Gent sloot zich aan bij de vraag om een overzicht wie waarvoor subsidie ontvangt. Zij wilde de mogelijkheid van incidentele ondersteuning voor projecten niet uitsluiten. De subsidie moet terechtkomen bij allerlei groepen vrouwen in de samenleving, zodat zij kunnen meedenken over het te voeren beleid.

Wat betreft het glazen plafond zou er een wat meer gestructureerd actieplan moeten komen, waarin ook de betaling wordt aangepakt. De arbeidsmarkt in een booming economie biedt veel kansen om op een goede manier te regelen dat vrouwen doorstromen naar hogere functies. Het blijkt dat er allerlei barrières zijn op de arbeidsmarkt, ook voor hoger opgeleide allochtonen. Een ander punt van zorg is de instroom in de WAO van vrouwen tussen 20 en 30 jaar. Staatssecretaris Hoogervorst heeft

hierover gezegd dat vrouwen gemakkelijker de WAO in komen en er moeilijker uit komen. Hij suggereerde dat vrouwen wat minder aandrang hebben om zich weer op de arbeidsmarkt te begeven. Mevrouw Van Gent vroeg of de staatssecretaris van Emancipatiezaken daar ook een reactie op heeft gegeven.

De specifieke problemen van allochtone vrouwen en meisjes zijn wat onderbelicht in de beleidsbrief. Mevrouw Van Gent sloot zich aan bij het idee om het emancipatiebeleid meer op mannen en jongens te richten om meer gelijkwaardigheid te bereiken. Bij het debat over arbeid en zorg speelt het bevorderen van de participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt, de arbeidsplicht, een grote rol. Mevrouw Van Gent vond dat hier een soort zorgplicht tegenover moet staan. Voor mannen moet er vaak een financieel aantrekkelijke regeling zijn om ze enthousiast te maken voor de zorgtaken, maar mevrouw Van Gent was niet van plan om hiervoor financiële prikkels in het leven te roepen. GroenLinks komt wel met een aparte notitie met voorstellen over de aspecten van emancipatie en participatie van mannen en vrouwen in het nieuwe belastingstelsel. Veel van de projecten in het kader van de stimuleringsmaatregel Dagindeling hebben betrekking op kinderopvang. Mevrouw Van Gent vroeg naar de relatie tussen deze projecten en de beleidsnota over kinderopvang. Zij betreurde het dat het door de pleegzorg ingediende project niet is overgenomen. Het wordt steeds moeilijker om ouders te vinden voor de pleegzorg en daarnaast is er een tendens om te professionaliseren. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt ontstaan nieuwe soorten werk, zoals voor persoonlijke service managers. Hierbij gaat het om een vorm van dienstverlening voor mensen die het heel druk hebben, hetzij met hetzij zonder kinderen. Hiervoor zou ook ruimte moeten zijn binnen de stimuleringsmaatregel dagindeling.

Bij het bereikbaarheidsscenario gaat het veelal om mensen die thuiswerken. Dit moet niet betekenen dat mensen altijd beschikbaar zijn en op elk moment gestoord kunnen worden, maar daarover zijn meestal wel goede afspraken te maken. Het voordeel van thuiswerken of telewerken is dat mensen wat flexibeler zijn en zelf hun werktijden kunnen bepalen. Deze ontwikkeling heeft ook consequenties voor de woningbouw, met name voor de indeling van nieuwe woningen, en moet dan ook een plaats krijgen in de nota «Wonen in de 21ste eeuw». Mevrouw Van Gent was van mening dat het nog niet te laat is om een emancipatie-effectrapportage te laten plaatsvinden bij de Vijfde nota ruimtelijke ordening. Het combinatiescenario houdt in dat beide partners 30 uur werken en daarnaast zorgen. De GroenLinksfractie was van mening dat 30 uur nog vrij veel is. Minister Jorritsma heeft waarschijnlijk op grond van economische argumenten gezegd dat mensen langer en meer moeten werken, maar dat is in strijd met het combinatiescenario. Mevrouw Van Gent streefde naar een samenleving waarin mensen niet zo hard hoeven te werken en ook wat tijd overhouden voor zichzelf, voor anderen en voor de samenleving. Er moeten verschillende scenario's mogelijk zijn, maar daarnaast moeten er concrete voorwaarden zijn vervuld, zoals kinderopvang.

In juni 2000 komt er een eerste tussenoverzicht van de uitvoering van de actieplannen van departementen ter uitvoering van de emancipatie-doelstelling. Mevrouw Van Gent vroeg de staatssecretaris naar de voortgang op dit punt. Zij was teleurgesteld dat de meerjarennota er nog niet is. Zij vroeg de staatssecretaris om alvast enkele meetbare doelstellingen of actiepunten te noemen die daarin voorkomen.

GroenLinks heeft gevraagd naar de samenstelling van delegaties bij reizen van het ministerie waar externen bij betrokken zijn. Mevrouw Van Gent vroeg om een budget te creëren, zodat er geen financiële drempels zijn voor organisaties of individuen om mee te gaan naar bezoeken voor deskundigheidsbevordering.

Het antwoord van de regering

De **staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid** was van mening dat de optimistische toon van de begrotingsbrief gerechtvaardigd is, omdat er de afgelopen decennia veel is bereikt, maar dat er nog veel moet gebeuren. De nadruk in de begrotingsbrief ligt op werk in uitvoering. Het goed uitvoeren en aanscherpen van de bestaande projecten, in samenwerking met andere departementen, kost de nodige tijd van de vijftien beleidsmedewerkers van DCE, waarvan een deel parttime werkt.

In de meerjarennota is gekozen voor een tweesporenbeleid: enerzijds het ontwikkelen van het emancipatiebeleid, anderzijds het bevorderen van mainstreaming. De instrumenten voor mainstreaming betreffen niet alleen de departementen en de provinciale en lokale overheden, maar ook civiele partners in de maatschappij. Er is gekozen voor vijf domeinen, waarbij van het begin af aan wordt samengewerkt met de betrokken departementen. De thema's zijn informatie- en communicatietechnologie, macht en besluitvorming, vrouwenrechten in het kader van mensenrechten, dagindeling en arbeid en zorg. Het CPB is verzocht om een cijfermatige trend voor de eerstkomende tien jaar uit te zetten. Dit is een internationaal gezien vrij uitzonderlijke werkwijze, die wat meer tijd kost dan verwacht, ook omdat er veel overleg moet plaatsvinden. Op de vraag of de Kamer inzage kan krijgen in de vijf verkenningen, die inmiddels drukklaar worden gemaakt, antwoordde de staatssecretaris dat zij er geen voorstander van is om afzonderlijke stukken rond te zenden, maar dat zij de Kamer hierover nader bericht.

De meerjarennota wordt aan het eind van de maand december afgerond en gaat in januari naar het kabinet. Van meet af aan is gezegd dat het gaat om een discussienota, zonder kabinetsstandpunt, omdat het niet zoveel zin heeft om nog advies te vragen aan de adviesorganen en de vrouwenbeweging, als er al een kabinetsstandpunt over is. De adviesaanvragen zijn niet alleen gericht op de officiële adviesorganen van de departementen, maar ook op de vrouwenbeweging in de brede zin van het woord. Dit proces loopt parallel aan de follow-up van Beijing. De Tweede Kamer beslist zelf hoe zij met deze nota wil omgaan, maar de bedoeling is om de procedure voor de zomer af te ronden, inclusief een definitief kabinetsstandpunt.

Het kernpunt van de meerjarennota is dat het bij emancipatie gaat om herverdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen. Deze kan niet afgedwongen worden, maar de overheid kan faciliteiten bieden, stimuleren en bewustwording tot stand brengen. Het werkt niet om te proberen mannen erbij te betrekken met moraliserende artikelen. De sociale partners worden er wel bij betrokken. De Sociaal-economische raad heeft zelf gevraagd om te mogen adviseren over de meerjarennota. De staatssecretaris was van plan om deze raad een aantal specifieke vragen voor te leggen. De diversiteit in levensloop is ook een onderdeel van de meerjarennota. In de ene periode kunnen mensen meer werken dan in andere en dan moeten zij ook andere arrangementen maken. De zorg is als het ware in bepaalde perioden geconcentreerd, maar daarbij kunnen mensen ook individuele keuzes maken.

De onderwerpen diversiteit, etniciteit, aandacht voor allochtone vrouwen en jongere generaties komen aan de orde in het integratiebeleid en hierover wordt samen met de minister van Grote Steden- en Integratiebeleid een project opgezet. Hierbij moet Onderwijs betrokken worden, omdat de onderwijsachterstand een van de belangrijkste factoren is bij de participatie in de samenleving en op de arbeidsmarkt.

De staatssecretaris zegde toe een actieve rol te spelen bij Sociale Zaken en Werkgelegenheid, met name wat betreft het arbeidsmarktbeleid. Er is een beleidsstuk in voorbereiding over knelpunten op de arbeidsmarkt. Bij de sluitende aanpak, de WIW en de WAO moet er een monitor zijn voor de

gevolgen naar sekse en etniciteit. Er is een analyse nodig van de gegevens, voordat er effectief beleid kan worden uitgezet. De staatssecretaris was met het SCP van mening dat er niet gestreefd moet worden naar een nieuw doelgroepenbeleid, maar naar algemeen beleid. Bij de uitvoering daarvan kunnen wel instrumenten gericht op specifieke groepen worden ingezet.

Het is niet de bedoeling dat het beleid vooral de gearriveerden betreft, maar bij het glazen plafond bestaat de doelgroep wel voornamelijk uit hoger opgeleiden. Samen met het ministerie van Economische Zaken wordt een nieuwe impuls opgezet om het glazen plafond te doorbreken, waarbij het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap wordt betrokken. Dit beleid hangt samen met het bezoek aan Washington. De positie van allochtone vrouwen wordt hier ook bij betrokken.

De vraag waarom onderwijs wordt aangemerkt als een kansarme sector bij het doorbreken van het glazen plafond, heeft te maken met feitelijke gegevens over de dikte van het plafond. In de zorg blijkt het plafond minder dik te zijn, zodat het gemakkelijker is om erdoorheen te breken. De staatssecretaris was het ermee eens dat onderwijs een voorbeeldfunctie kan vervullen en dat de overheid zeer betrokken is bij deze sector en hierin moet investeren.

De staatssecretaris was van mening dat het rapport «Investeren in kwaliteit loont» goede handvatten biedt voor verandering. Het blijkt dat vrouwen met een lagere opleiding graag economisch zelfstandig willen zijn, maar dat de kwaliteit van banen, met eigen verantwoordelijkheid, heel belangrijk is. De krapte op de arbeidsmarkt kan ondernemers ook stimuleren om hier iets aan te doen. De overheid kan een handreiking bieden door kwaliteitsverbetering te benadrukken. Er kunnen pilots worden ontwikkeld om de bewustwording hiervan bij de sociale partners, het MKB en sectoren waar heel veel krapte is, te bevorderen.

Het combinatiescenario wordt vrijwel alleen door hoger opgeleiden toegepast. Bij hoger opgeleide vrouwen is de arbeidsparticipatie 85%. Bij lager opgeleiden is de arbeidsparticipatie van vrouwen veel lager: 25%, waarbij het vaak gaat om kleine banen. Als je de arbeidsparticipatie van vrouwen bevordert door te investeren in de kwaliteit van dat soort banen, komt het combinatiescenario weer in beeld. Dan is er een overgang van het kostwinnersmodel naar het combinatiescenario.

Gelijke betaling van mannen en vrouwen staat hoog op de agenda. De arbeidsinspectie is hierbij betrokken en doet onderzoek dat in maart wordt afgerond. De staatssecretaris wilde hieraan een plan van aanpak koppelen. Er is ook een onderzoek gaande naar functiewaardering. Er wordt op Europees niveau bekeken wat er gedaan kan worden aan ongelijke betaling. Er wordt gewerkt aan een verlenging van de verjarings-termijn voor het indienen van klachten van twee naar vijf jaar. Afgezien daarvan vindt de commissie gelijke behandeling dat zij voldoende instrumenten heeft om haar werk te doen en is zij geen voorstander van verbreding van de mogelijkheden. Het spreekt vanzelf dat de sociale partners en de commissie gelijke behandeling hier middels een advies-aanvraag bij worden betrokken.

De staatssecretaris was van mening dat het niet past in deze tijd om kinderopvang in CAO's alleen voor vrouwen of alleen voor alleenstaande ouders beschikbaar te stellen. Zij zegde toe na te gaan of er nog een algemeen verbindend verklaring moet plaatsvinden over deze CAO's. De commissie gelijke behandeling kijkt bij klachten altijd of dit soort bepalingen zijn bedoeld om achterstanden van vrouwen in bepaalde bedrijven of bedrijfstakken op te heffen, want dan mag het wel.

De maatschappelijke discussie over zorg en arbeid wordt op 25 november gestart met een debat in De Balie in Amsterdam. Eind januari is het plan van aanpak gereed voor het nationale debat over zorg en arbeid. Er is een extern bureau bij ingezet, omdat er intern te weinig capaciteit voor beschikbaar is.

Eind januari is er ook meer informatie over het bereikbaarheidsscenario, waarbij wordt samengewerkt door vijf departementen. Dit is een goed voorbeeld van mainstreaming. De opmerking dat telewerken er niet toe moet leiden dat thuis thuis niet meer is, wordt meegenomen bij de interdepartementale taakstelling.

Op 9 december is er een conferentie over water en gender, als uitvloeisel van de afspraken in Beijing. De resultaten hiervan worden meegenomen bij de follow-up van Beijing. De conclusies worden ingebracht in het internationale waterforum, waar de prins van Oranje voorzitter van is, en bij de ministeriële conferentie, waar 108 landen bij betrokken zijn. De NVR heeft f 100 000 van gekregen voor een project in dit kader. De institutionele subsidie aan de NVR valt onder VWS. Net als andere vrouwenorganisaties kan de NVR subsidie aanvragen bij voor projecten in het kader van arbeid en zorg, de follow-up van Beijing of het glazen plafond. Het thema arbeid en zorg is met een jaar verlengd vanwege de grote belangstelling.

De staatssecretaris voelde niet veel voor een reshuffling van de institutionele subsidies voor vrouwenorganisaties. Zij gaf de voorkeur aan het werken met meerjarensubsidies, omdat men dan weet waar men aan toe is. De staatssecretaris had een gesprek gevoerd met de Vrouwenalliantie over de problemen. De Vrouwenalliantie vertegenwoordigt een miljoen leden, maar het lidmaatschap is gratis. De staatssecretaris was van mening dat er een kwaliteitsimpuls moet plaatsvinden bij deze organisatie en dat geprobeerd moet worden om inkomsten te verwerven door een financiële bijdrage te vragen aan de achterban. Hierbij gaat het niet alleen om de financiën, maar ook om een vorm van maatschappelijke erkenning. De taak van de staatssecretaris is vooral gericht op het aanjagen van mainstreaming. Bij de Vijfde nota ruimtelijke ordening is erop gewezen dat er rekening moet worden gehouden met veranderingen in de samenleving. DCE kan wel belangrijke dossiers volgen en aandacht vragen voor emancipatieaspecten, maar niet elk dossier voorzien van een emancipatie-effectrapportage. Daar is niet voldoende capaciteit voor en dat is strijdig met het uitgangspunt dat departementen hiervoor primair zelf verantwoordelijk zijn. Er was voor 1998 een EER toegezegd over pensioenen. De staatssecretaris erkende het belang hiervan en zegde toe hierover contact op te nemen met staatssecretaris Hoogervorst. Met de Tecena is afgesproken dat zij een zelfevaluatie ontwerpt en een handleiding aanreikt voor het gebruik daarvan. De Tecena heeft veel expertise en goede contacten met de ministeries opgebouwd. Het is zonde om deze verloren te laten gaan.

De staatssecretaris was van mening dat het informatiepunt gelijke behandeling meer moet omvatten dan alleen het VN-vrouwenverdrag, omdat er ook goede informatie moet zijn over de ontwikkeling van Europees recht inzake gelijke behandeling. Hierbij kan aansluiting worden gezocht bij bestaande instituten, zoals het IIAV, het Clara Wichmanninstituut, het Nederlands juristencomité voor de mensenrechten en de commissie gelijke behandeling. De gesprekken hierover zijn gestart en er komt in het voorjaar een voorstel.

De staatssecretaris juichte het toe dat huiselijk geweld op de politieke agenda is gezet. Bij het ministerie van Justitie worden plannen ontwikkeld voor de bestrijding hiervan.

De bedoeling van Action en Beijing is niet om nieuwe initiatieven te ontwikkelen, maar om het beleid versneld uit te voeren. In de rapportage is een evaluatie opgenomen, zoals internationaal is afgesproken.

Volgende week verschijnt er een rapportage van 160 NGO's. Dat proces loopt parallel aan de meerjarennota.

Bij de stimuleringsmaatregel dagindeling is geprobeerd om de middelen zo breed mogelijk over de pijlers te verdelen, maar de meeste projecten zijn ingediend op het terrein van de brede school en kinderopvang. Er zijn een aantal witte vlekken die in de tweede tranche moeten worden

ingevuld. Het is van belang dat het niet bij experimenten blijft. Een van de doelstellingen van de stimuleringsmaatregel is het overdragen en implementeren van informatie. Een deel van het budget is dan ook bestemd om dit beleid over te brengen op de rest van Nederland.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) wilde weten welke organisaties betrokken zijn bij de organisatie van Platform for Action 2000. Zij wilde ook een overzicht van de verdeling van de gelden over vrouwenorganisaties die onder budget c. vallen, want dat is niet terug te vinden in de begroting.

De heer **Weekers** (VVD) gunde de staatssecretaris meer tijd om met een voldragen meerjarennota te komen, maar hij vroeg naar het tijdspad hiervoor. Hij vroeg ook om de knelpunten die in de verschillende rapporten naar voren zijn gekomen, zoals gelijke beloning, bij het Voorjaars- of het Najaarsoverleg met de sociale partners aan de orde te laten komen.

Hij benadrukte dat de mogelijkheid moet worden gestimuleerd om carrière te maken in deeltijd, als middel om het glazen plafond te doorbreken. Het onderwijs is nog een kansarme sector wat betreft het glazen plafond. De heer Weekers vroeg de staatssecretaris om concrete maatregelen voor te stellen om dat te doorbreken en te bevorderen dat er meer vrouwen in managementfuncties komen. Een probleem hierbij is dat onderwijs wel een overheidsstaak is, waar veel overheidsgeld heen gaat, maar dat de schoolbesturen uiteindelijk autonoom zijn wat betreft benoemingen.

De heer Weekers benadrukte dat het belonen naar anciënniteit een van de redenen is waarom vrouwen in overheidsfuncties niet gelijk worden beloond. Hij vroeg de staatssecretaris of zij concreet actie onderneemt als er wordt geconstateerd dat er onderscheid wordt gemaakt tussen vrouwen en mannen bij faciliteiten voor kinderopvang.

In aansluiting op de suggestie om een emancipatie-effectrapportage te laten uitvoeren bij de nieuwe Vreemdelingenwet vroeg de heer Weekers om bij inburgeringscontracten aandacht te besteden aan emancipatie. Hij vroeg nogmaals of er aandacht wordt besteed aan allochtone vrouwen ouder dan 45 jaar.

De heer Weekers wilde graag een inventariserend overzicht van alle organisaties die zich bezighouden met emancipatie, discriminatie en gelijke behandeling, zodat duidelijk wordt of het hele spectrum is gedekt wat deze doelstellingen betreft.

Mevrouw **Bussemaker** (PvdA) had de indruk dat er veel goede voornemens zijn, maar dat er onvoldoende vaart in zit. Als het probleem is dat er te weinig medewerkers zijn bij DCE, kan het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid stimuleren dat er meer gebeurt op het gebied van de algemeen onderschreven doelstelling van emancipatie. Nu de meerjarennota vertraagd is, worden de verwachtingen des te hoger gespannen. Mevrouw Bussemaker vroeg de staatssecretaris of de nota, inclusief het kabinetsstandpunt, voor de zomer besproken kan worden door de Kamer.

Op het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wordt aandacht gevraagd voor de gevolgen van veranderingen in de WIW en de WSW voor mannen en vrouwen. Worden de resultaten hiervan in de volgende sociale nota opgenomen?

Bij het onderwijs is een van de problemen dat alle vrouwen uit managementfuncties zijn verdwenen toen er op grote schaal scholen werden samengevoegd. De overheid kan hier als werkgever wellicht wat aan doen. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij kinderopvang, wat bij uitstek een vrouwensector is. Naarmate deze grootschaliger wordt

aangepakt, komen er meer managementfuncties, die relatief vaak door mannen worden ingenomen. Mevrouw Bussemaker vroeg de staatssecretaris om hierover informatie te geven.

Het is goed om pilots te ontwikkelen om te investeren in kwaliteit van werkgelegenheid. Mevrouw Bussemaker vroeg of de overheid hieraan een impuls kan geven door specifiek beleid te ontwikkelen om het voor vrouwen aan de onderkant van de arbeidsmarkt aantrekkelijk te maken om te blijven werken. Mevrouw Bussemaker vroeg ook om een integrale notitie over de resultaten van de onderzoeken op het gebied van gelijke beloning, die daarna voor het Voorjaarsoverleg kan worden geagendeerd. Het is jammer dat het te laat is een emancipatie-effectrapportage uit te voeren over de nieuwe vreemdelingenwet. Mevrouw Bussemaker noemde dit een gemiste kans.

Mevrouw **Schimmel** (D66) vroeg dringend om de meerjarennota voor de zomer te kunnen bespreken, omdat het belangrijk is om nog in deze kabinetsperiode beleidsinitiatieven gestalte te geven. Zij vroeg of de emancipatie-effectrapportage over pensioenen nog voor de begrotingsbehandeling van Sociale Zaken en Werkgelegenheid afgerond kan zijn, zodat deze kan worden gebruikt bij de evaluatie van het pensioenconvenant. De afspraak is dat tijdens het pensioenconvenant geen nieuwe wetgeving wordt voorbereid, maar de EER kan dan een rol spelen bij de modernisering van de pensioenen na 2001.

Er vinden gesprekken plaats over de vormgeving van het informatiepunt gelijke behandeling. Worden hierbij ook etniciteit, leeftijd, seksuele voorkeur en handicap betrokken? Mevrouw Schimmel verwachtte hierover op korte termijn een concreet voorstel.

Mevrouw Schimmel had opgemerkt dat steeds dezelfde organisaties voor subsidie in aanmerking komen en dat andere misschien ook wel eens wat krijgen. Zij vroeg de staatssecretaris welke andere organisaties subsidie aanvragen en krijgen.

Over het combinatiescenario had de staatssecretaris opgemerkt dat dit aantrekkelijk kan worden voor laagopgeleide vrouwen, als zij de drempel hebben genomen van een goed arbeidscontract. In een overheidsbeleid gericht op emancipatie moet niet alle hoop gericht zijn op de werkgever die al of niet bereid is om een aantrekkelijk arbeidscontract aan te bieden. Mevrouw Schimmel vroeg de staatssecretaris om ervoor te zorgen dat het emancipatiebeleid ook gericht is op laagopgeleide vrouwen, en dan niet alleen via de werkgever.

Mevrouw Schimmel merkte op dat zij vroeger eens had gediscussieerd met vrouwen van een netwerk van een grote bank. Zij vertelden dat zij niet door het glazen plafond heen kwamen en dan maar uit teleurstelling een eigen onderneming oprichtten. De eigen onderneming was voor hen niet zozeer een strategie om het glazen plafond te doorbreken als wel een alternatief als dat niet lukt.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks) was verontrust over het tekort aan menskracht bij DCE, omdat dit steeds weer leidt tot een bombardement aan vragen en opdrachten. Voor bepaalde projecten kan externe deskundigheid worden aangetrokken, zoals bij arbeid en zorg. De fractie van GroenLinks was van mening dat bij een emancipatie-effectrapportage van de Vreemdelingenwet een politiek commitment moet worden gemaakt om het zelfstandig verblijfsrecht van allochtone vrouwen eerder te laten ingaan dan pas na drie jaar, omdat daarbij vaak grote problemen ontstaan.

Wat betreft de knelpunten op de arbeidsmarkt voor lager opgeleide vrouwen vroeg mevrouw Van Gent of er bij vrouwen meer sprake is van leeftijdsdiscriminatie. Bij het debat over arbeid en zorg waren enkele bijstandsvrouwen bij uitzendbureaus en winkels langsgedaan die een

briefje hadden opgehangen dat zij mensen zochten, maar zij werden overal weggestuurd, onder andere omdat zij te oud werden bevonden. Is er bij internationale conferenties een budget voor mensen van buiten die het niet kunnen betalen of moeten zij op eigen kosten meegaan? Over de projecten in het kader van de stimuleringsmaatregel dagindeling had mevrouw Van Gent gevraagd waarom het project van de pleegzorg was afgewezen en hoe de relatie was met de beleidsnotitie kinderopvang, waardoor ook omvangrijke subsidies naar deze voorzieningen gaan.

De **staatssecretaris** merkte op dat er een overzicht is toegezonden van de projecten in het kader van de stimuleringsmaatregel dagindeling. Deze zijn getoetst aan de criteria dat het experimenten moeten zijn waarvoor geen structurele subsidie is, met een zo groot mogelijke spreiding over de pijlers en over stad en platteland.

Op grond van richtlijnen van Buitenlandse Zaken is er geen budget voor internationale conferenties of voor dienstreizen. Er zijn twee officiële NGO-vertegenwoordigers, te weten de NVR en Platform 2000.

Er is gevraagd om een overzicht van welke organisaties hoeveel subsidie hebben gekregen en op welke grond. De staatssecretaris zegde toe dat zij dit toezendt, als dat mogelijk is. Op Internet is overigens veel informatie over vrouwenorganisaties te vinden bij het IIAV.

De staatssecretaris had in het Najaarsoverleg met de Stichting van de arbeid de CAO's waarin onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen wat betreft kinderopvang, aan de orde gesteld en gevraagd of dat niet meer gebeurt. Zij zou nagaan wat het beleid is van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inzake het niet verbindend verklaren van dit soort CAO's.

Ongelijke betaling moet zeker op de agenda van de sociale partners worden gezet, maar dat moet goed worden voorbereid. Het Voorjaars-overleg is nog te vroeg hiervoor. Anciënniteit speelt hierbij een rol. Als iemand er een tijdje uit is geweest, begint hij of zij weer lager en dat loop je nooit meer in. Dit is een heel veelomvattend vraagstuk, omdat het samenhangt met het loongebouw als zodanig. In het bedrijfsleven wordt overigens veel minder met anciënniteit gewerkt dan bij de overheid. De staatssecretaris benadrukte dat er aandacht wordt besteed aan vrouwelijk ondernemerschap, omdat dit op zichzelf waardevol is. Zij merkte op dat carrière in deeltijd mogelijk moet zijn, zij het in substantiële deeltijdarbeid.

Vorig jaar is wetgeving aangenomen door de Kamer om vrouwen op hogere posities te krijgen in alle geledingen van het onderwijs. Deze wetgeving wordt volgend jaar geëvalueerd. Onlangs is er een adviesaanvraag uitgegaan van OCW aan de Raad voor het wetenschapsbeleid over hoe het glazen plafond in de wetenschappelijke wereld doorbroken kan worden. De staatssecretaris zegde toe hier samen met OCW naar te kijken.

In het kader van de minderhedenmonitor heeft het SCP de vraag opgeworpen of het verstandig is om nog te investeren in sommige groeperingen die ouder zijn dan 45 jaar. Het kabinet heeft daarvan gezegd dat het blijft investeren in iedereen. Dat geldt dus ook voor allochtone vrouwen ouder dan 45 jaar.

Het is niet de bedoeling om het personeelsbestand van DCE uit te breiden, maar mainstreaming is een moeizaam proces. De staatssecretaris was toch van plan om daarop in te zetten bij het emancipatiebeleid. Dat betekent dat het emancipatiebeleid onderdeel moet zijn van het beleid van de diverse directies, bijvoorbeeld ook bij Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarvoor worden ook monitors ingesteld. Het is wel de bedoeling om een medewerker bij DCE in te zetten voor mainstreaming. Deze dient de grote dossiers van andere departementen te volgen, maar dat moet op een strategische manier gebeuren. Het gaat erom kritisch en

bewust aandacht te vragen voor mainstreaming, zonder zelf allerlei EER's te gaan maken.

De departementale actieplannen zijn door de Raad van Europa als good practices aangemerkt. Als positief punt daarbij werd genoemd dat de Tweede Kamer bij motie heeft uitgesproken dat zij dit kritisch zal volgen bij alle departementen. De staatssecretaris had op grond van die motie aan de departementen de boodschap overgebracht dat zij met concrete, meetbare doelstellingen moeten werken. De verantwoordelijkheid ligt dus bij de departementen. De Tecena zal hierbij ondersteuning bieden ter voorbereiding op de auditcommissie. Dit komt terug op de derde woensdag van mei. Het is onmogelijk om als coördinerend bewindspersoon een handleiding op te stellen en meetpunten vast te leggen, omdat de taakstellingen te verschillend zijn. Een bereikbaarheidsscenario is heel wat anders dan meer vrouwen in het leger. In de nota over de taakstellingen staat wel een procedure. De staatssecretaris had de departementen hiervan op de hoogte gebracht.

De procedure rond de meerjarennota is als volgt. In februari wordt de discussienota vastgesteld in het kabinet. Daarna volgen een officiële adviesaanvraag en brede consultatie. Afhankelijk van de snelheid van de medewerking en de inhoud van de adviezen en reacties kan de discussienota omgezet worden in een meerjarenbeleidsplan, dat wordt vastgesteld door het kabinet. Het moet een zorgvuldige procedure zijn, dus het is moeilijk aan te geven wanneer deze afgerond kan worden. Over de vraag of het informatiepunt VN-vrouwenverdrag ook een ondersteuningsfunctie moet hebben, moet overleg plaatsvinden met de instituten waar het bij aan moet sluiten. De staatssecretaris was vooralsnog van mening dat het primair een informatiepunt moet zijn, omdat een steunpunt wel heel breed wordt, zeker als het in de richting van proefprocessen gaat. Zij sprak de hoop uit dat het voor het volgende overleg draait. De resultaten van de commissie-Groenman zijn uiteindelijk opgenomen in de rapportage aan de CEDAW en daar is geen brochure over uitgebracht.

De NGO-rapportage, waar 160 organisaties bij zijn aangesloten, wordt verzorgd door E-Quality en Platform 2000. Zij gaan verder met dit proces en kunnen het traject van de meerjarennota erbij betrekken. Zij organiseren in mei een slotmanifestatie. Zij zijn naast de NVR officiële NGO-vertegenwoordiger. De kosten vallen voor de helft onder DCE en voor de helft onder NCDO. Er zijn al uitgebreide, intensieve contacten om vrouwen uit Oost-Europa uit te nodigen voor het wereldwaterforum in maart volgend jaar.

De overheid is wel actief voor laag opgeleide vrouwen, in die zin dat er allerlei regelingen zijn in het kader van kinderopvang, dagindeling, arbeid en zorg. Kwaliteit van banen is vooral een verantwoordelijkheid van werkgevers en misschien ook van de sociale partners. De staatssecretaris wilde wel meer gestructureerd nagaan hoe zij hiervoor handreikingen kan bieden en gesprekken kan aangaan. Bij de inventarisatie van knelpunten op de arbeidsmarkt wordt expliciet aandacht besteed aan laagopgeleide en allochtone vrouwen.

De profielschets voor de rapporteur vrouwenhandel ligt bij het ministerie van Justitie, zodat de procedure in een afrondend stadium is. Aan het eind van het jaar wordt hierover een beslissing genomen. De positie van vrouwen in de Vreemdelingenwet is expliciet aan de orde geweest in Tampere.

De staatssecretaris zegde toe het verzoek om meer emancipatiedenken in inburgeringscontracten door te voeren mee te nemen in het overleg met de minister van Grote Steden- en Integratiebeleid, omdat dit past bij de aanpak van allochtone vrouwen en mannen die nog maar kort in Nederland zijn.

De staatssecretaris was van mening dat leeftijdsdiscriminatie voor vrouwen gunstiger kan uitpakken, maar zij kon deze mening niet staven. Het wetsvoorstel hierover ligt al bij de Tweede Kamer.

De voorzitter van de commissie,
Terpstra

De griffier van de commissie,
Van Dijk